

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, професора кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Пантюк Тетяни Ігорівни на дисертаційне дослідження **Багрій Марії
Антонівни «Тенденції розвитку педагогічних ідей і просвітницька
діяльність українських письменників Західної України (кінець XVIII ст.
– 1939 р.)»**, подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних
наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

***Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними
планами галузей науки.***

Українська історико-педагогічна наука сьогодні переживає складний процес переосмислення наукових парадигм та пошук нових теоретико-методологічних орієнтирів, що супроводжується посиленням наукового дискурсу та плюралізму думок. При цьому розвиток історико-педагогічної науки має не абстрактно-формальну, а практично-орієнтовану спрямованість, що відповідає нагальним завданням удосконалення системи освіти і виховання, окреслених у базових державних законах України («Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст.» (2002), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський простір» (2004), «Концепції трансформації вищої освіти в Україні на початку XXI ст.» (2007), «Концепції гуманітарного розвитку України до 2020 р.» (2012), законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017)» та ін.).

У такому контексті рецензована дисертаційна робота є актуальною та має незаперечне теоретичне і практичне значення для розвитку сучасної системи освіти та педагогічної науки України.

Найбільш істотні наукові результати, які містяться в дисертації.

Аналізоване дослідження становить реальний внесок у розвиток української педагогічної персоналістики: авторка реконструювала літературний процес Західної України за хронологічно великого історичного проміжку (кінець XVIII ст. – 1939 р.) крізь призму освітньо-педагогічних проблем, схарактеризувала колективні «педагогічні портрети» 5 генерацій

західноукраїнських письменників, подала окремі штрихи до декількох десятків маловідомих і зовсім невідомих діячів, увиразнила розвиток дитячої літератури західного регіону, показала процес становлення шкільної драматургії, означила появу такого феномену, як самодіяльні письменники, представила когорту вчителів-письменників, схарактеризувала внесок українських письменників Західної України у розв'язання надважливої за того часу проблеми створення добротної навчальної книги та художніх текстів для дітей, появу тогочасних дитячих бестселерів як літературне та педагогічне явище, проаналізувала творчі надбання у вимірі педагогічних проблем учителів-письменників, окреслила місце «жіночого сегменту» у цьому процесі, виокремила значення появи такого культурно-освітнього явища, як стрілецька поезія, репрезентована гроном тернопільських письменників-усусів, та його вплив на виховання українства, відобразила роль плеяди молодих закарпатських письменників у формуванні покоління національно-свідомого юнацтва, що виборювало незалежність за доби Карпатської України та ін.

Про намагання цілісно дослідити порушену проблему свідчать наукові підходи й напрацювання М. А. Багрій. За результатами комплексного аналізу творчої спадщини, освітньої, наукової, публіцистичної, громадсько-просвітницької діяльності західноукраїнських письменників кінця XVIII – 30-х рр. XX ст. здобувачка виокремила тенденції розвитку їхніх педагогічних ідей і просвітницької праці. Заслуговує на увагу всебічне опрацювання історіографії дослідження; ціннісною є авторська комбінована схема диференціювання джерельної бази наукової роботи за трьома ключовими ознаками: тематично-змістовою; галузево-дисциплінарною (студії з педагогіки, літературознавства тощо); формально-видовою (колективні й індивідуальні монографії; дисертації та автореферати; наукові статті і матеріали конференцій; навчально-методичні, довідниково-енциклопедичні видання; рецензії тощо), що уможливило виокремити такі умовні групи джерельного комплексу: 1) теоретико-методологічні праці; 2) студії про

розвиток освітньо-педагогічного та літературного процесів у Західній Україні наприкінці XVIII – у 30-х рр. XX ст.; 3) дослідження про педагогічні ідеї та освітню і просвітницьку діяльність західноукраїнських письменників означеного періоду. М.А. Багрій запропонувала авторське трактування низки стрижневих понять, деякі, до слова, уперше в історико-педагогічній науці: «колективний літературний портрет педагогічних персоналій», «педагогізація освітнього процесу», «педагогічно персоніфікований літературний процес», «література для дітей», «дитяча література», «генерації західноукраїнських письменників», «самодіяльні письменники».

Дисертантка переконливо довела, що історія педагогіки та літературознавство мають значний потенціал для інтеграції свого науково-пізнавального ресурсу, а застосування комплексу методів, зокрема інтердисциплінарного і трансдисциплінарного уможливило розглянути ці дві галузі знань для досягнення якісно нового розуміння предмета дослідження, з'ясувати не окремі аспекти життя й творчості письменників, а узагальнено розкрити весь спектр їхньої письменницької і науково-педагогічної праці, панорамно показати професійну освітньо-педагогічну й адміністративну діяльність, висвітлити активну громадсько-просвітницьку, наукову, публіцистичну працю західноукраїнських письменників. Відтак міждисциплінарний характер дослідження забезпечив поглиблення наукових знань у ділянці педагогічної біографістики, персоналістики, удосконалення методології пізнання тенденцій педагогічних ідей і громадсько-просвітницької діяльності західноукраїнських письменників тощо.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, а також отриманих результатів і положень дисертації.

Вивчення доробку Багрій Марії Антонівни (дисертації, автореферату, опублікованих матеріалів) свідчить про наявність авторського підходу до висвітлення обраної наукової проблеми. Доцільним і аргументованим є серйозний методологічний апарат, використаний здобувачкою. На нашу думку, однією з умов успішної реалізації поставлених у дисертаційній роботі

завдань є досконале володіння дисертанткою методологією наукового пошуку, її базова філологічна підготовка та теперішня педагогічна праця у фаховому коледжі, де Марія Антонівна викладає курси «Українська література», «Дитяча література». Здобувачка залучає широкий арсенал підходів: хронологічний підхід забезпечує розгляд внутрішньої логіки розвитку педагогічних ідей у досліджуваний період; культурологічний уможливорює розглянути педагогічні, художні, публіцистичні твори українських письменників у системі координат культури; аксіологічний підхід сприяє авторці у виявленні ціннісно-змістовних орієнтирів педагогічного, художнього, публіцистичного доробку українських письменників; пошуково-бібліографічний підхід вона використовує для виявлення і систематизації історіографічних напрацювань та джерельних матеріалів; проблемно-хронологічний підхід застосовує для вивчення еволюції педагогічних ідей західноукраїнських письменників; історико-географічний підхід залучає для визначення територіальних особливостей їх поширення за певних періодів; біографічний підхід уможливорює аналізувати творчу спадщину та освітню діяльність письменників у соціокультурному контексті; структурний підхід дисертантка застосовує для виокремлення і вивчення освітнього середовища, авторських програм, підручників, результатів праці тощо; синергетичний та феноменологічні підходи – для виявлення і вивчення нових недостатньо відомих постатей письменників Західної України, з'ясування особливого та загального в педагогічній і просвітницькій діяльності літераторів.

Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження апробовано на численних наукових конференціях та опубліковано у 47 публікаціях авторки: серед яких: 1 монографія, 1 розділ у колективній монографії, 1 посібник; 20 статей у наукових фахових виданнях України; 2 публікації – у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, що індексуються в наукометричних базах; 16 публікацій у збірниках наукових праць, колективних монографіях, збірниках наукових

конференцій та 6 статей, які додатково відображають результати дослідження. Результати аналізу змісту публікацій Багрій М.А. переконливо свідчать, що наукові положення, висновки та рекомендації, отримані в результаті дослідження, достатньо повно ілюструють основні положення, викладені в дисертації.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертація Марії Антонівни Багрій має наукову та практичну цінність, містить нові, раніше не захищені положення, а сформульовані висновки є об'єктивною інтерпретацією проблеми розвитку освітньо-просвітницької діяльності західноукраїнських письменників кінця XVIII –30-х рр. XX ст. та можуть слугувати для підвищення якості педагогічної, літературознавчої освіти з урахуванням надбань періоду, який розглядається дисертанткою в дослідженні. Практичне значення має укладений нею навчальний посібник «Педагогічна спадщина українських письменників Західної України (кінець XVIII – 30-ті рр. XX ст.)», що застосовується в процесі підготовки здобувачів вищої освіти, також здобувачка використовує матеріали дослідження в процесі роботи з дітьми, працюючи в Університеті обдарованої дитини, що діє при ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Результати дослідження широко апробовані, адже їх впроваджено в роботу 5 закладів вищої освіти, 1 коледжу, 2 загальноосвітніх шкіл.

Автореферат дисертаційного дослідження, його структура, зміст, висновки повністю віддзеркалюють зміст дисертації, акцентують увагу на основних його особливостях та презентують здобуті авторкою результати.

Значення здобутих результатів рецензованого дисертаційного дослідження для української педагогічної науки бачаться, орім іншого, і в тому, що автором повно і глибоко обґрунтовано теоретичні і практичні положення та висновки щодо концептуальних засад розвитку української біографістики, актуалізовані близько 250 персоналій українських письменників, маловідомі загалові літературні, публіцистичні та наукові

твори, педагогічні ідеї західноукраїнських письменників кінця XVIII –30-х рр. XX ст. становлять теоретичну і методичну базу для подальших наукових пошуків із цієї проблеми.

Висновки з дослідження (як до розділів, так і загальні) виважені, цілісні, комплексно й концентровано виявляють авторську позицію та високий рівень узагальнення матеріалу, у них чітко простежується взаємозумовленість між метою, завданнями дослідження та всім змістом дисертації.

Насамкінець зазначаємо, що логіка та стиль викладу матеріалу дисертації засвідчують відмінне володіння авторкою досліджуваною проблемою. На основі фактологічного матеріалу, який подано панорамно, рельєфно, дуже скурпульозно і докладно, виокремлених тенденцій педагогічних ідей українських письменників Західної України хронологічно визначеного часу постає картина педагогізації літературного процесу регіону в усій повноті й багатогранності.

З усього робимо висновок, що представлена до захисту робота є актуальною, вона репрезентує цікаве унікальне явище в історії освіти України – літературну, освітню, наукову, публіцистичну, громадсько-просвітницьку працю українських митців кінця XVIII –30-х рр. XX ст. і прогнозує можливість творчого використання результатів за умов сучасної модернізації української освіти. Загалом дисертація є оригінальною, завершеною науковою працею, не містить положень, які раніше захищалися, вона багата на нові знахідки з історії педагогіки та історії української літератури, української біографістики, літературного краєзнавства, українського мовознавства, вітчизняної драматургії, історії української періодики тощо, що характеризується достатнім рівнем наукової новизни, переконливою аргументацією висновків та їх практичним значенням. Її авторка довела високий рівень фахової та науково-теоретичної підготовки та засвідчила свою сформованість як сумлінного креативного науковця, здатного до логічного неординарного мислення.

Дискусійні положення на зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Марії Антонівни Багрій, виокремлюємо деякі дискусійні положення та висловлюємо певні побажання:

1. В актуальності дослідження вартувало акцентувати увагу на значенні досліджуваної проблеми в професійній підготовці педагогів, позаяк у підрозділі 5.3 ця проблема достатньою мірою розроблена.

2. На нашу думку, слід було б ширше виокремити творчі здобутки українських письменників, редакторів та видавців української дитячої та юнацької періодики (Р. Завадович, М. Таранько, І. Франко, В. Шухевич, В. Білицький, К. Малицька, Д. Лукіянович, І. Крип'якевич, М. Пачовський, О.Попович, Ю.Шкрумеляк та десятки інших), місце і роль у цьому процесі товариств «Просвіта», Руського товариства педагогічного (згодом УПТ «Рідна школа»), НТШ у Львові.

3. Авторка розробила періодизацію літературного процесу в Західній Україні (кінець XVIII ст. – 1939 р.) крізь призму історико-педагогічного виміру, проте в тексті роботи недостатньо чітко простежується динаміка його розвитку згідно з визначеними періодами та етапами.

5. Вартувало б виокремити творчі здобутки українських письменників за регіональним принципом, уклавши, до прикладу, відповідні додатки (письменники Галичини, Волині, Буковини, Закарпаття), це б дало змогу більш виразно представити літературний процес Західної України кінця XVIII ст. – 30-тих рр. XX ст., показати місце в ньому педагогічних персоналій літераторів кожного з регіонів.

6.Доречним видається увиразнення окремих якісних показників, що стосуються, до прикладу, персоніфікації педагогічної думки, літературного процесу в Західній Україні (кінець XVIII ст. – 1939 р.), у вигляді таблиць, рисунків, що уможливило б виразніше представити результати дослідження.

7. Вважаємо доцільним рекомендувати здобувачці за результатами дисертаційного дослідження укласти хрестоматію української літератури

Західної України кінця XVIII ст. – 30-тих рр. XX ст., де вагоме місце посіли б досліджені нею педагогічні персоналії письменників. Таке видання вагомо спричинилося б до вдосконалення літературної освіти, розширення кола читання дітей, підлітків, батьків, учителів, у самоосвітній діяльності майбутніх фахівців.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

На підставі здійсненого аналізу дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих праць можна зробити висновки про те, що дисертація Багрій Марії Антонівни «Тенденції розвитку педагогічних ідей і просвітницька діяльність українських письменників Західної України (кінець XVIII ст. – 1939 р.)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення, повністю відповідає паспорту спеціальності, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо докторських дисертацій, а її автор – Багрій Марія Антонівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Тетяна Ігорівна Пантюк

